

KOMMENTARER: TRYGVE SÖDERLING

100 år

Nu var det vår i luften – och revolution. Det ryska riket går under våren 1917 in i en turbulent process och en av dess följder är att Finland mot årets slut proklamerar självständighet. I *Nya Argus* första nummer i april, efter att vår kejsare och storfurste Nikolaj II abdikerat, konstaterar Gunnar Castrén (se nästa sida) att en ”svag man [...] sopats bort av revolutionens väldiga naturkraft”.

I romanen *I väntan på krevaden* (1966) skildrar Bertel Kihlman revolutionsyrån i Helsingfors under just dessa marsdagar, kanske självupplevt. På gatan bär många röda rosetter på bröstet, och

Då Erland korsat Esplanaden och på Unionsgatan närmade sig Senatstorget, såg han en syn som kom honom att rycka till och stå orörlig, bara stirra: över Universitetet och över senatsborgen vajade lejonfanor, stora blodröda dukar med Finlands kämpande lejon i lysande gult. Det var ett svindlande ögonblick. Han andades djupt och strök sig med armen över ögonen.

Inga tydliga tecken på att en ny rysk revolution varit på uppsegling går ändå att hitta i *Nya Argus*-årgångarna före Castréns ledare, som är daterad 24 mars 1917. Åtminstone i *Nya Argus* spalter bekräftas bilden att landets borgerliga intellektuella upplevde situationen rätt yrvaket.

Castréns text återges på följande uppslag. Här några kompletterande bakgrundsfakta:

1) ”*Den gamla historiska stormdagen*” – Nikolaj II, Rysslands (inklusive Finlands) kejsare, tvingades abdikera 15 mars 1917 (2 mars i julianska kalendarern). *Idus martiae* (mitten av mars) år 44 f.v.t. har gått till historien som dagen Julius Caesar mördades. Castréns anspelning vill stryka under den så kallade februarirevolutionens historiska betydelse.

2–3) ”*Framtidens färger ha växlat från svartaste svart till rikaste solguld*”: åren kring sekelskiftet 1900 inbegriper centralmaktens allt hårdare tryck på normalisering (förryskning) av Finland, men också den ryska och finländska storstrejken/revolutionen 1905. En av *spin off*-effekterna av den senare var införandet av allmän rösträtt i Finland. Under vårt sista lantdagsval hade 126000 män haft rösträtt, nu hade vi plötsligt en riksdag som valts av i princip 1273000 finländska kvinnor och män. Samtidigt var dess politiska utrymme före 1917 mycket begränsat.

4) ”... den nya ryska regeringen nobelt och riderligt visat sin vilja att mot oss gottgöra vad den forna brutit”. Castrén berömmar Rysslands provisoriska regering, som annullerat förryskningsdekretet – den smickrande formuleringen är säkert också taktiskt motiverad.

5) ”Åtskilligt som redan skett bådar icke gott.” Närmast syftar Castrén kanske på officersmorden 16–17 mars i Helsingfors, när de ryska marinsoldaterna avrättade 50–100 av sina befälhavare.

ARGUS

NR 7 X ÅRGÅNGEN.

HELSINGFORS 1. 4. 1917

1) IDUS MARTIAE.

Än en gång kom den gamla historiska stormdagen med ett våroväder, som kastade kull en tron och ett system. Nu sitter Nikolaj Romanow, fordom alla ryssars självhärs-kare, fången i sitt slott och ter sig i sin halsstarriga envishet och sin inskränkthet så liten, att hatet nästan slocknar till likgiltighet, då tankarna något ögonblick gå till honom. En svag man som sopats bort av revolutionens väldiga naturkraft. Ty som en naturkraft tecknar sig åtminstone tillsvidare denna rörelse, där så många olika ideal och drömmar och viljor och riktningar förenats — en naturkraft vars mål ingen ännu säkert känner och vars bana ingen kan beräkna, säkerligen icke ens de som stå i dess mitt eller i dess spets.

2) Aldrig förr har väl världshistorien framfött så många gigantiska händelser som under dessa tider, aldrig ha åtminstone i Finland några släkten fått uppleva så mycket av ont och gott som de generationer, vilka nu stå i sina mannaår. Framtidens färger ha växlat från svartaste svart till rikaste solguld, ideal ha störtats och nya ideal ha skapats, riktlinjer för framtiden ha uttänkts och övergivits och nya dragits. Vi växte upp i tron att världen var i all huvudsak färdig och stelnad, så att inga genomgripande förändringar mer kunde väntas, och vi ha fått lära oss att intet är beständande, att gränser överallt kunna flyttas, att inga drömmar ligga utom det tänkbaras område, att det är de djärvaste kombinationerna och icke de försiktigaste verkligheten räknar med. Vi ha fått lära oss det — så mycket vi kunnat lära oss numera, vi som redan vuxit in i tankevanor och tankebanor. Men de generationer, som komma efter oss, skola se världen på ett helt annat sätt än vi sett den, se den som en de obegränsade möjligheternas värld, där vi tyckt oss se resignationen som högsta dygd.

Bland dessa händelser är den ryska revolutionen en av de största — i sin betydelse för vårt land avgjort den största. Den kom som en befrielse och en oväntad lycka, den gav ljus åt vår mörka framtid, den gav oss åter en nästan död tro på utveckling och framsteg, den gav oss

åter en redan slappnad spänstighet. Men den ställde också nya uppgifter för oss.

3) Långa tider trodde vi på denna revolution, så länge att vi slutligen uppgåvo vårt hopp. Under 1900-talets första decennium byggde en stor del av ungdomen sina politiska planer och sina politiska handlingar på den, den var aktivismens och i grunden också hela storstrejkens förutsättning, liksom den låg bakom åtskilligt av det som gjordes under åren närmast efter storstrejken. Men den gången fingo de rätt, som byggde på försiktigare grund. Besvikelserna och misräkningarna då kommo revolutionstron att blekna hos de fleste. Därför kom nu friheten som en överraskning för så många, som icke längre vågat ställa några förhoppningar på det oändliga, oberäknliga Ryssland, och därför stå vi till en början ganska handfallna inför den nya situation, i vilken vi försatts.

4) Vad den nya tiden kommer att innebära för Ryssland, därom kunna vi icke göra oss några föreställningar — vilka förhoppningar den kommer att uppfylla och vilka löften den kommer att svika, ty också det kommer den väl att göra. Men vi önska att den måtte bringa Rysslands folk all möjlig välgång och lycka; vad detta innebär, kan endast det självt avgöra. Och med djup erkänsla konstatera vi, att den nya ryska regeringen nobelt och ridderligt visat sin vilja att mot oss gottgöra vad den forna brutit. Snabbare än någon kunnat drömma tyckas spåren av det framfarna sopas bort.

Men för oss är det icke nog att de i allo avlägsnas; vi måste också skåda mot vår framtids mål. Det har den ryska revolutionen icke kunnat skänka oss, det kunna blott vi själva giva oss. Vår väg är vår egen väg, bestämd av vår historia, av vår skandinavisk-västerländska kultur, och möjligheterna att gå vidare på den vägen är det vi nu fått. Blott ett klart och handlingskraftigt medvetande härom gör det möjligt för oss att värdigt fylla vår uppgift i världen, en uppgift som är och alltid skall bli skild från den uppgift det ryska folket äger. För dess skull behöva vi all den yttre frihet vi någonsin kunna vinna.

Den uppgiften kräver av oss själva åtskillig självrannsakan. Vårt ödes stora ögonblick är inne,

- 5) men ännu känner sig knappast någon lugn för att vi skola kunna begagna det rätt. Åtskilligt som redan skett bådar icke gott. Vårt land äger icke nu de män, i vilka det med trygghet och ro kunde lägga sin framtid, och på enbart parti-program bygges intel. Måhända är det blott de ogynnsamma förhållandena under den sista tiden, som gjort att de icke framträtt, måhända skola de visa sig nu, då de behövas, men ännu spana vi med oro efter deras kraftfulla gestalter.
- 6) Huru skall förhållandet mellan socialisterna och de borgerliga gestalta sig? Att lantdagens majoritet är socialistisk, är ur många synpunkter en styrka i dessa dagar, ty det omöjliggör varje påstående, att den icke verkligen företrädde det demokratiska Finlands vilja. Men å andra sidan är det oförnekligt att denna majoritets intellektuella kvalitet icke är hög. Skall det vara möjligt att ordna ett samarbete så att vad däri brister ersättes ur minoritetens krafter? Och sist och slutligen: skall det bli möjligt för de två stammarna eller nationaliteterna eller vilken term
- 7)

man vill använda, som bo i detta land, att tillsammans verka för dess framtid? Historien har här fogat dem samman, och den verklighet, som betyder mer än alla teorier om ras och nationalitet, tvingar dem att söka ett samförstånd, som möjliggör ett gemensamt arbete för ett gemensamt land. Utan rivningar och slitningar dem emellan skall detta visserligen icke kunna gå, därtill äro olikheterna i lynne redan för stora — å ena sidan en böjelse för lyriskt trotsigt övermod, å andra sidan för ömtålig, inbunden misstänksamhet — men blott om vi å ömse sidor lyckas tygla dessa särgående böjelser, så att de sår, som icke kunna undgås, åtminstone icke bli oläckliga, skall det Finland, som är vår historias Finland, kunna växa ut till vår framtids Finland. Finnes den viljan hos de bäste å båda sidor, skall vår västerländska kultur bevaras och förkovras; dör den bort, ter sig framtiden, trots all yttre frihet, mörk.

²⁴/₃ 1917.

Gunnar Castrén.

6) "Att lantdagens majoritet är socialistisk, är ur många synpunkter en styrka i dessa dagar". Till skillnad från till exempel högerextremisten Bertel Gripenberg, hans före detta kollega i kretsen kring tidskriften *Euterpe* (föregångaren till *Argus*), ser Castrén i detta skede i princip positivt på socialdemokratin – även om han tillägger att "denna majoritets intellektuella kvalitet icke är hög". Den senare kommentaren för tankarna till hur 'vi' idag betraktar till exempel Perussuomalaiset. Som visserligen står för rakt motsatt ideologi, och som till skillnad från socialdemokraterna 1917 inte representerar en majoritet.

7) "...de två stammarna eller nationaliteterna". I lantdagen hade de svenskspråkiga suttit på hälften av platserna, i riksdagen 1907–11 var andelen mera realistiska 10–15%. Ålderdomliga, för att komma från en docent vid universitetet, känns Castréns funderingar om språkgruppernas 'folkkaraktärer' – svenskarna är böjda för "lyriskt trotsigt övermod", finnarna för "ömtålig, inbunden misstänksamhet" (eller är det tvärtom?). Sådana spekulationer låter mera Topelius än Marx; snarare än de för eftervärlden uppenbara klassklyftorna lyfter Castrén här fram en försoning mellan de två språklägren som central för landets framtid.

Jämför man med till exempel Anna Bondestams studie från 1968 av den socialdemokratiska åbotidningen *Arbetet*, får man bilden att dess läsare var bättre informerade om de faktiska sociala spänningarna och farorna än *Nya Argus* prenumeranter under tiden före 1918. Trots att Castrén här ännu beskriver vänstern som en legitim demokratisk samhällsfaktor.

ett år senare, i maj 1918, var sådana nyanserade analyser som bortblåsta. En tydligt chockad Gunnar Castrén – också tydligt illa informerad – beskrev i *Nya Argus* förstamajnummer 1918 inbördeskriget i termer som "Västerns kultur segrade över Österns barbari" och hyllade den tyska interventjonen med bland annat en lång ledare på tyska.¹ *Nya Argus* "reaktionära period", som Sven Willner har kallat den, hade börjat.

15.5.2017

1 Castréns artikel "De röda månaderna" samt ledaren "Die deutsche Kultur und Finnland" (1.5.1918) kan läsas i *Nya Argus* historik *Ögonen upp!* (2011), på nätet www.kolumbus.fi/nya.argus/Historik/. Alla nummer av *Argus* och *Nya Argus* mellan 1907 och 1920 återfinns digitaliserade på Nationalbibliotekets sajt, digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/